

Герасименко Вікторія
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Євгенія Лещенко
студентка
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ У СІМ'Ї

Автор піднімає питання щодо здійснення соціальної профілактики насильства та жорстокого поводження з дітьми у сім'ї. Схарактеризовано зміст соціальної роботи щодо протидії насильства над неповнолітніми. Визначено основні завдання соціальної профілактики насилля та жорстокого поводження з дітьми у сім'ї.

***Ключові слова:** насилля, жорстоке поводження, соціальна профілактика, діти.*

Проблема жорстокості та насилля в сім'ї стає дедалі актуальнішою. Це пов'язано з багатьма соціально-економічними та психологічними чинниками. Жорстока поведінка з дітьми, нехтування їхніми інтересами можуть мати різні види й форми, але наслідки завжди завдають серйозної шкоди фізичному й психічному здоров'ю, розвитку й соціалізації дитини, нерідко становлять загрозу її життю чи навіть спричиняють смерть. Актуальним залишається питання підвищення поінформованості населення (батьки, педагогічні працівники, учні, громадськість) про недопущення будь-яких проявів насильства стосовно дітей та шляхи його подолання. Надзвичайно важлива роль у здійсненні подібної інформаційно-просвітницької роботи належить саме педагогам, психологам, соціальним працівникам, які працюють безпосередньо з дітьми і їх сім'ями та повинні вміти вчасно розпізнавати випадки насильства, а також

інформувати дітей про існування даної проблеми, механізми її попередження. В основі насильства над дитиною лежить нерозуміння цінності дитини, відсутність системи демократичних цінностей, які визначають модель сімейного життя і родинного виховання в конкретній сім'ї.

Питання насильства над дитиною у сім'ї висвітлюються у роботах таких науковців і практиків, як Н. Абдель-Хаді, Л. Алексеева, Т. Алексеєнко, К. Бабенко, О. Безпалько, А. Бондаровська, Н. Дмитренко, А. Когаловська, Н. Максимова, Р. Мансудов, М. Московка, Е. Цимбал Н. Щербак та ін.

За визначенням, яке наведено у Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001) насильство в сім'ї трактується як «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю» [4]. Закон розрізняє чотири види домашнього насильства: фізичне, психічне, економічне, сексуальне.

Представники соціальних служб, які безпосередньо працюють із дітьми, що стали жертвами насильства в сім'ї, серед основних причин цього негативного явища виділяють такі:

- низький рівень культури в суспільстві;
- економічна криза у країні, недостатня захищеність жертви з боку держави та правоохоронних органів;
- недосконалість законодавчої бази, що стосується захисту дітей від насилля;
- низький рівень особистісної культури, зловживання батьками алкоголем і наркотиками;
- психічна неврівноваженість батьків;
- поширення уявлень про методи виховання з застосуванням фізичної сили.

Діти, які зазнали насильства будь-якого виду, соціалізуються важко: у них порушені зв'язки з дорослими, бракує елементарних навичок спілкування з однолітками, вони не володіють достатнім рівнем знань, а тому часто не можуть завоювати авторитет у школі тощо. Вирішення своїх проблем діти – жертви насильства – часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, що, на жаль, часто пов'язане з виробленням у них пристрасті до алкоголю,

наркотиків, вони починають красти і здійснювати інші протиправні дії. До суспільних втрат від насильства над дітьми дослідники відносять насамперед втрати людських життів у результаті вбивств дітей і підлітків, їхніх самогубств та, нарешті, це відтворення жорстокості в суспільстві, оскільки колишні жертви самі часто стають жорстокими, нетерпимими [2, с. 39].

Отже, проблема виявлення випадків і причин домашнього насильства та формування активної установки на зміну сценарію – це складне й важливе професійне завдання соціальних працівників, вирішення якого потребує високого рівня кваліфікації, уміння налагодити контакт і створити атмосферу безпеки та довіри. Принциповим завданням, яке нерідко доводиться вирішувати, є діагностика ситуації, з'ясування обставин, що спричинили вияви жорсткого ставлення до дітей [6].

У ситуації виявлення випадків домашнього насильства фахівцям із соціальної роботи необхідно вирішити такі завдання: 1) сприяти попередженню повторення всіх виявів домашнього насильства; 2) надавати підтримку жертвам; 3) змінити поведінку кривдників.

Зміст соціальної роботи, спрямованої на вирішення проблеми домашнього насильства, розглядають як сукупність чотирьох основних елементів: здійснення заходів щодо профілактики насильства та жорсткого поводження з дітьми; робота із сім'ями та окремими категоріями, де сукупність макро- та мікрофакторів може створити підвищений ризик жорстокої поведінки з дітьми; надання підтримки та допомоги дітям-жертвам, насильства та дітям, які перебувають у ситуації ризику насильства; проведення корекційної роботи з кривдниками [5, с. 22]. Щодо останнього, то ефективними формами роботи вважають проведення інформаційних кампаній, організацію центрів підтримки сім'ї, програм усвідомленого та відповідального батьківства, а також програм для підлітків, молоді, які допомагають сформувати навички самостійного життя, включаючи навички спілкування, вирішення конфліктних ситуацій, сприяють саморозвитку й побудові стратегії власного життя.

Вважаємо, що особливу увагу у вирішенні порушеної нами проблеми слід зосередити на профілактичній та просвітницькій роботі з батьками, дитиною та педагогами. Соціальна робота з профілактики насильства щодо дітей включає в себе первинну, вторинну та третинну профілактику насильства щодо дітей.

Первинна профілактика насильства щодо дітей:

- заходи, які спрямовані на попередження розвитку чинників ризику виникнення насильства щодо дітей;
- формування в суспільстві ненасильницького світогляду, культури толерантності та чуйності;
- неприйняття насильницької моделі виховання дітей та насильницьких стосунків.

Завданнями первинної профілактики є: розроблення та впровадження освітніх та просвітницьких програм щоб змінити соціальних і культурних моделей ненасильницької поведінки батьків; розроблення програм для обов'язкового впровадження їх в позакласне виховання, спрямованих на формування у дітей ненасильницького світогляду; організація та проведення громадських акцій на національному та місцевому рівнях (зокрема акції «16 днів без насильства»); створення та запровадження постійно діючих програм підвищення кваліфікації для всіх категорій фахівців (вчителів, соціальних педагогів/працівників, психологів, працівників управлінь та відділів в справах сім'ї та молоді тощо), які працюють у сфері захисту дітей та попередження насильства, а також з дітьми, які зазнали насильства [3].

Щодо методів первинної соціальної профілактики насильства в сім'ї, то тут ефективними можуть бути: інформування, приклад, переконання, навіювання, робота в громаді, мікросередовищі, сім'ї, «рівний – рівному» тощо.

Вторинна профілактика передбачає здійснення спеціалізованих послуг не лише для сімей, які підпадають під визначення «опинилися у складних життєвих обставинах» (тобто мають проблеми, з якими не можуть впоратися без сторонньої допомоги), але й у яких наявний ризик жорстокої поведінки з дітьми.

У межах вторинної профілактики насильства щодо дітей виділяємо заходи, які спрямовані на раннє виявлення ситуацій підвищеного ризику виникнення насильства щодо дітей та заходи, які спрямовані на виявлення, усунення та подолання чинників, які сприяють скоєнню насильства щодо дитини конкретними особами.

Основні завдання вторинної профілактики сформулюємо таким чином: розробка та впровадження системи раннього виявлення ситуацій підвищеного ризику виникнення насильства щодо дитини; виявлення та нейтралізація чинників, які сприяють скоєнню

насильства щодо дитини конкретними особами; підтримка сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація їх соціального супроводу; підвищення кваліфікації педагогів, вихователів, інших фахівців, які працюють в установах для дітей.

Організуючи вторинну профілактику, варто враховувати певні цільові групи (наприклад, діти, чії батьки нехтують виконанням своїх обов'язків, неповнолітні чи незаможні молоді матері; чоловіки, які самі виховують дітей тощо).

Третинна профілактика жорстокого поводження з дітьми у сім'ї зорієнтована на надання послуг окремим особам чи сім'ям, які зазнали насильства чи перебувають у ситуації його високого ризику, а також тим, хто підпадає під категорію «кривдників», потребує обов'язкових і примусових дій, здійснення яких передбачає втручання у сім'ю відповідних державних структур з метою припинення насильства та попередження його в перспективі, реабілітація дитини, яка зазнала насильства [3, с. 197-209].

Основні завдання третинної профілактики насильства щодо дітей: кризове втручання та вилучення дитини із ситуації насильства; надання комплексної допомоги дитині, яка зазнала насильства, та її сім'ї; розроблення та забезпечення ефективного функціонування реабілітаційних програм для дітей, які зазнали насильства; розроблення та забезпечення ефективного функціонування програм соціальної реабілітації для осіб, які вчиняють насильство.

Окрім цього, основними методами в третинній профілактиці насильства в сім'ї можуть бути – рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання, створення виховних ситуацій, показ перспективи, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивне соціалізуюче середовище [6, с. 58-68].

Соціально-профілактична робота з батьками щодо жорстокого ставлення до дітей складається з: батьківської просвіти (права та потреби дітей, права та обов'язки батьків щодо дітей, особливості розвитку дітей, родинного виховання, жорстоке ставлення до дітей і насильство в сім'ї – його сутність, наслідки, відповідальність); формування толерантності, життєвих сімейних умінь і навичок (комунікативних, прийняття рішень, прогнозування, управління собою) [1, с. 34-35].

Під час цієї роботи соціальні працівники повинні здійснювати емоційний супровід: підбадьорювати, мотивувати, наполягати, цікавитися станом справ дитини і батьків, підкреслювати віру в існування ресурсів сім'ї, повагу до членів сім'ї; надавати поради для поточної підтримки дитини в мікросередовищі, виявлення змін у її стані.

Зміст соціально-профілактичної роботи з педагогами освітніх закладів передбачає:

- учительську просвіту (курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції, методичні та педагогічні ради);

- взаємодію вчителя з сім'єю учня, допомогу у налагодженні співпраці суб'єктів захисту прав дітей;

- формування умінь і навичок розпізнавати жорстоке ставлення до дітей, комунікативних умінь суб'єкт-суб'єктного спілкування та розв'язання конфліктів раціональним способом (тренінги, семінари, рольові та ділові ігри) [1, с. 21].

Висновок. У результаті даного дослідження встановлено, що поліпшення ефективності соціально-педагогічної роботи щодо подолання сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми відбудеться за умови, якщо роботу соціального педагога буде здійснюватися за такими напрямками: вивчення медико-психологічних та соціально-педагогічних особливостей дітей, умов їхнього життя в сім'ї, специфіки мікросередовища; виявлення дітей, які стали жертвами сімейного насильства; здійснення профілактичної роботи (заходи первинної, вторинної та третинної профілактики) щодо попередження насильства до дітей в сім'ї; здійснення правової просвіти дітей та їхніх батьків; взаємодія із сім'ями школярів з метою спільного вирішення проблем виховання та розвитку дитини; взаємодія з психологами, учителями, класними керівниками з метою створення умов для реалізації прав та свобод учнів; взаємодія з правоохоронними органами, службами соціального захисту, медичними закладами. Вважаємо, що проблема жорстокості та насилля над дітьми в сім'ї стає дедалі актуальнішою з кожним днем та потребує подальшого поглибленого дослідження.

Список використаних джерел

1. Виявлення, попередження і розгляд насильства та жорстокого поводження з дітьми: метод. мат. для прац. освіти / [Буров С. О., Дубініна І. М., Онишко Ю. В. та ін.] – К.: КАЛИТА, 2017. – 36 с.

2. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист (збірник документів): Част.1. – К., Видавництво «Столиця», 2008. – 248с.
3. Журавель Т.В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Т. В. Журавель // Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін. : – К. : Академвидав, 2013. – С. 197–209.
4. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Запобігання та протидія насильству в сім'ї : методичні рекомендації для соціальних працівників. – К. : ДЦССМ, 2014. – 192 с.
6. Шевченко Н. Ю. Реалізація прав дитини в сім'ї //Соціальна педагогіка: теорія та практика//. – 2014.-№1.– С.58-68.

Ольга Главацька

доцент, кандидат педагогічних наук,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

Назарій Задоровський

студент 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

МОЛОДІЖНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми впливу молодіжних громадських організацій на формування ціннісних орієнтацій підлітків. Визначено роль молодіжних громадських організацій у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків. Висвітлено основні особливості формування ціннісних орієнтацій особистості. Проаналізовано молодіжну громадську організацію як референтну групу для підлітків.

***Ключові слова:** молодіжна громадська організація, підлітки, ціннісні орієнтації, підлітковий вік, соціалізація.*